

NAJSTAREJŠA POSELITEV PREKMURJA

IRENA ŠAVEL

Okoliščine kolonizacije – relief, vodnatost, klima in vegetacija – imajo pri poselitvi določene pokrajine važno vlogo. Poselitveni tokovi v Prekmurju so bili skozi arheološka obdobja usmerjeni predvsem v ravninski predel in na obrobje rahlo valovitega Goričkega, kjer je vodna mreža dobro razvejana in kjer je na pretek dovolj dobre zemlje za poljedelstvo. Osrčje hribovitega Goričkega ostaja skorajda povsem prazno, saj jo je kot gozdnato pokrajino s slabo zemljo za poljedelstvo kolonizacija v preteklosti popolnoma obšla. Ravnina ob Muri je imela v preteklosti prehodni pomen, saj so tod delovale gibalne sile ljudstev iz jugovzhodnega evropskega prostora proti zahodu. Da je temu tako, lahko ugotovljamo s tem, da človek nekoč že naseljenega prostora v večini primerov ni varoval kot trajno pridobitev in ga še naprej kontinuirano naseljeval. V širšem smislu gre torej tu za izrazito prehodno ozemlje, bodisi pri prodiranju ljudstev v notranjost predalpskih dolin, predvsem v prazgodovini in pri slovanski poselitvi, bodisi pri selitvah proti Italiji od pozne antike dalje. Kolonizacija pa je, čeprav redkeje, prihajala tudi iz drugih smeri in sicer v antiki pri prodiranju Rimljanov proti Donavi in v srednjem veku pri prodiranju bavarske kolonizacije proti vzhodu.¹

Poselitev nekega predela pa je bila povezana tudi z možnostjo razvoja različnih gospodarskih panog. Poljedelstvo je zaradi kvalitetne plodne zemlje imelo prav gotovo najboljše možnosti razvoja prav v pokrajini ob Muri. Vzporedno s tem pa je bila dana možnost za živinorejo in za razmah ene izmed domačih obrti, to je lončarstva. Zato niti ni presenetljivo, da je bilo Prekmurje v času še izrazito poljedelsko–živinorejske bakrenodobne kulture najgosteje poseljeno. Poselitev se v času bronzne dobe že močno skrči. Naselja so sicer v ravnini, vendar v močvirnatih in težje dostopnih predelih, kar kaže, da za poselitev nekega predela v tem času ni bila odločilna samo plodna zemlja in tekoča voda, ampak še kaj več. Zanimivo, da intenzivnejše poselitve Prekmurja v času obeh železnih dob ni bilo. Vzrok je verjetno v sami strukturi takratnega gospodarstva z razmahom metalurgije. V tem času so bili poseljeni predvsem predeli, ki so bili bogati z železovo rudo, ki pa je Prekmurje ne pozna. V antičnem obdobju je v Prekmurju spet opazna gostejša poselitev, po vsej verjetnosti postane poljedelstvo z živinorejo spet

zanimiva gospodarska panoga domačega prebivalstva, ki je v večini naseljevalo to pokrajino.

Prometne poti so sicer nekoliko manj vplivale na poselitev. Trgovanje s kovinskimi izdelki se je v bronasti dobi vršilo iz Panonije proti Italiji, v starejši železni dobi iz Italije proti Panoniji, v zgodnji antiki pa v obeh smereh. Šele v antičnem času je po isti prazgodovinski in na novo zgrajeni cesti čez Halicanum prišlo poleg vojaških premikov, uradnih potovanj in trgovskih poti tudi do priseljevanja rimskih kolonistov.²

Politični dogodki so se glede na situacijo prav tako spreminjali in vplivali na poselitveno podobo. Kako so ti dogodki vplivali na poselitev v prazgodovini, lahko samo ugibamo, verjetno pa so tudi politični dogodki na primer vplivali na prenehanje bakrenodobnih in pozneje bronastodobnih naselbin. V antičnem času so markomanske vojne leta 171 vplivale na poselitev, saj se je le-ta po prenehanju vojn močno skrčila in si po teh dogodkih nikoli ni prav opomogla. Na poselitveno podobo pokrajine v zgodnjem srednjem veku pa sta vplivala vdor Madžarov v 2. polovici 9. stoletja in ustanovitev ogrske države v sredini 10. stoletja, ki je vsekakor pomenila konec samostojnosti panonskih Slovanov, s tem pa tudi zmanjšanje števila njihovih naselbin.

POSELITEV V BAKRENI DOBI

Najstarejša poselitev pokrajine na levem bregu reke Mure sega v čas konca mlajše kamene in v bakreno dobo, saj neposrednih dokazov, da je bila pokrajina poseljena tudi v starejši in mlajši kameni dobi nimamo. Prodiranje nosilcev mlajše kamenodobne kulture (tako imenovane lengyelske kulture) je potekalo postopoma in počasi. Pri tem prodiranju so nastajale tudi nove lokalne kulturne skupine, katerih zametki so ob koncu mlajše kamene dobe opazni tudi v Prekmurju (predvsem na keramičnih izdelkih iz naselbine v Bukovnici). Pozneje, ko je bila poselitev intenzivnejša, pa nastane na slovenskem ozemlju precej enotna kultura z značilnostmi lasinjske kulture, ki je prisotna v večini naselij v Prekmurju (Bukovnica, Filovci, Dobrovnik, Kobilje, Mlajtinci, Gomilice, Gančani, Puconci, Korovci, Lendava, Brezovica). Vendar naselbine živijo le krajši čas, saj so bili po prenehanju cvetoče lasinjske kulture ti predeli popolno-

ma opuščeni. Edino naselbina v Bukovnici živi še naprej v mlajšo stopnjo bakrene dobe z značilnostmi tako imenovane Retz Gajary kulture.

Pomembno vlogo pri naselitvi v času bakrene dobe je odigrala rodovitna zemlja in bližina vode, saj so se ljudje tistega časa za svoje preživetje poleg živinoreje in ribolova ukvarjali predvsem s poljedelstvom. Naselbine v Filovcih (Male čistine), Dobrovniku (Joušje), Kobilju (Ciglenice), Maljtincih (Budino), Gomilicah (Sela), Gančanih (Gospoko) so v ravninskem predelu in ob tekoči vodi, kar pomeni odlično poljedelsko zaledje. Sočasno so bili poseljeni tudi rahlo valoviti predeli lendavskih gor (zaenkrat nam to potrjujejo samo slučajne najdbe kamnitih predmetov). Ugoden prostor za poselitev so dajale tudi manjše vzpetine, ki se rahlo dvigujejo iznad ravnice. Primer take poselitve sta Kapitan Domb pri Dolnjem Lakošu in Selca v Brezovici. Poseljeno pa je bilo tudi hribovito obrobje Goriškega in sicer v Puconcih (Rim), Korovcih (Pod gorov) in v Bukovnici (Kot, Trebež, Breg). Bistvenih razlik med nižinskimi naselbinami in tistimi, ki so na rahlo dvignjenih predelih, ni, saj so vse v bližini tekoče vode, prav tako pa v obeh primerih ni bilo omejitve glede prostora, pri vseh pa so tla primerna za poljedelstvo.

Bakrena doba

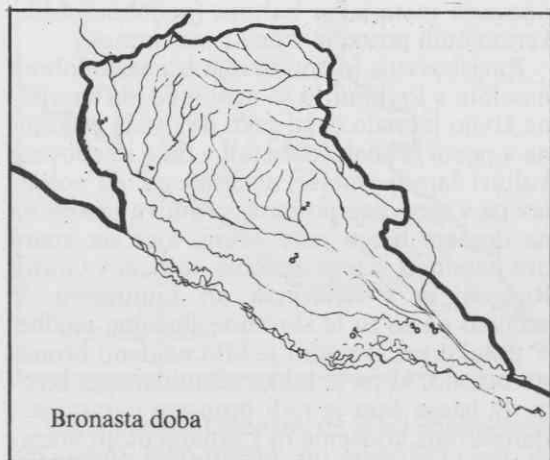
Karta poselitve v bakreni dobi kaže, da je bila kolonizacija usmerjena predvsem v nižinski del Prekmurja, to je ob spodnji del potoka Ledave in njenih pritokov. Na Goriškem je bila poselitev usmerjena predvsem na obrobje, pri čemer je ostalo osrčje popolnoma prazno. Vzrok temu je, da je bil na tem hribovitem predelu strnjen gozd, zemlja je slabše kvalitete, poljedelske površine pa so omejene. Sledovi naselbin so bili doslej potrjeni z manjšimi sondiranjmi in z vrtinami. Le naselbina v Bukovnici se sistematično raziskuje že od leta 1987 dalje. Naselbina se je horizontalno širila, ugotovljena je bila gradnja nadzemnih pravokotnih lesenih in z ilovico ometanih hiš, na

prostem pa so bile peči in večje jame. Gospodarska dejavnost je slonela predvsem na poljedelstvu, živinoreji in izdelovanju lončenine ter kamnitega orodja.

Poleg ugotovljenih naselbin so zanimive tudi slučajne najdbe kamnitega orodja, katerih razprostranjenost se ujema z lokacijo naselbin. Doslej je ugotovljenih kar 49 najdišč slučajno najdenega kamnitega orodja, od tega ima 14 najdišč po dvojce ali več kamnitega orodja in sicer v Markovcih (Gomila), Puconcih (Rim), Suhemu vrhu, Bukovnici (Kot, Breg, Trebež), Bogojini (Babošovo polje), Kobiljah (Sv. Martin, Ciglenice), Filovcih (Male čistine), Gančanih (Gospoko), Gomilici, Mali Polani, Dolgi vasi, Dolini (pri Kovačevih).³ Pri sedmih najdiščih nam je uspelo ugotoviti tudi naselbinske sledove. Vsekakor pa nam ti predmeti poleg naselbinskih točk kažejo na izredno gosto poseljeno pokrajino v tem času.

POSELITEV V BRONASTI DOBI

To je čas, ko so bila poselitvena jedra iz časa bakrene dobe opuščena, nove naselbine pa nastajajo v popolnoma novem okolju. Med bakrenodobnimi in bronastodobnimi naselbinami pa obstaja tudi večja časovna vrzel, saj so vse dosedaj znane naselbine (Oloris pri Dolnjem Lakošu, Gaborkert pri Lendavi, Gospoko pri Hotizi in Prapornica pri Gančanih) iz časa srednje bronaste dobe. Novodošlo ljudstvo si je v času srednje bronaste dobe (14.–13. stol. pr. n. š.) izbralo prostor za naselitev tam, kjer je ustrezalo poselitveni logiki tedanjega časa. Vse štiri dosedaj znane naselbine v Prekmurju so bile postavljene v podobnih okoliših: so v nižinskih zamočvirjenih predelih s tekočo vodo in plodno zemljo v neposredni bližini. Zanimivo je, da so bile naselbine na Olorisu, Gaborkertu in Prapornici na prostoru, ki je rahlo dvignjen od ostale okolice. Od teh se pa po obliki popolnoma loči naselbina na ledini Gospoko pri Hotizi, ki ima obliko tella. Vzpetina, ki meri danes v višino 2 metra

Bronasta doba

in ima premer 50 metrov, je bila pred letom 1928 dosti večja in višja. Tega leta so jo namreč domačini začeli razvažati in pri tem uničili dobršen del naselja, saj so, kakor je bilo ugotovljeno pri sondiranju leta 1987, naselbinski ostanki danes ohranjeni zelo skromno. Naselbine kakšnih dodatnih nasipov ali obrambnega zidovja niso imele. Le naselbina na Olorisu je imela na zunanjem predelu jarka, ki jo je obdajal z vseh strani, leseno ogrado.

Na naselbinah so bila, razen na Olorisu, le sondiranja, zato o njihovih arhitekturnih ostalinah ne moremo govoriti. Na Olorisu pri Dolnjem Lakošu pa so bila v letih 1981 do 1985 sistematična raziskovanja, ki so potekala v notranjosti, na obrobju in izven naselbine.⁴ Enoplastna naselbina s horizontalno stratigrafijo je imela približno 10 x 6 m velike hiše, zgrajene iz vertikalnih lesenih kolov, ki so bili med seboj prepleteni z vejevjem in obmetani z ilovico. V stavbah so bila ognjišča in večje ter manjše jame. Na prostem, zunaj hiš, pa so bile odkrite peči. Življenje na Olorisu je potekalo tudi na pobočju proti jarku, saj so sledovi naseljenosti ohranjeni vse do ograje. Ob jarku je bil odkrit spodnji del vodnjaka, kar govori za to, da so prebivalci naselbine uporabljali tudi čisto pitno vodo.

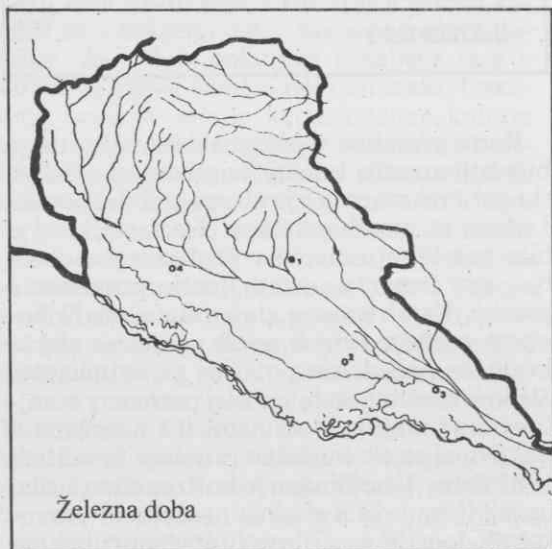
Kot je pokazala pelodna analiza vzorcev iz Olorisa sta bili vodilni drevesni vrsti v tistem času bukev in gaber. Mešan hrastov gozd se je razširil kasneje predvsem na račun bukve, ki je bila iztrebljena. Med zeliščno vegetacijo prevladuje rž, kar kaže na poljedelstvo, razne trave in pelini kažejo na travniško in ruderalno vegetacijo. Ob tekoči vodi sta bila rogoz in blatnik. Navzočnost leske kaže na nekaj pašniških površin. Temelj bronastodobnega gospodarstva v naši pokrajini sta bila vsekakor poljedelstvo in živinoreja, saj so imela naselja v ravnini dovolj ugodnih možnosti za to. S kakšnim razmahom metalurgije ne moremo računati, saj ležišč bakrove rude tukaj ni bilo. Trdne ekonomske vezi so bile s panonskim svetom močnejše, kot z ostalo deželo, vendar ob koncu bronaste dobe oslabijo in prenehajo v pozni bronasti dobi. Predvsem na to vez opozarja materialna kultura (podobne oblike keramičnih posod in izdelkov iz bronu).

Raziskovanja in sondiranja bronastodobnih naselbin v Prekmurju so ugotovila, da naselbine živijo le malo časa, tako da ostaja pokrajina v pozni bronasti dobi (ali v tako imenovani kulturi žarnih grobišč) nenaseljena. Za poselitev pa v tem času postane zanimiva pokrajina na desnem bregu reke Mure, kjer sta znani dve naselbini iz tega obdobja, in sicer v Gornji Radgoni in v Križevcih pri Ljutomeru. V ostalem pa so tu le skromne slučajne najdbe. V potoku pri Bogojini je bilo najdeno bronasto bodalo, ki pa je lahko sekundarnega izvora. Iz istega časa je tudi bronasta ovratnica s stanjšanimi koncema in z ornamentom vreza-

nimi prečnimi žlebiči, ki je bila najdena v Pertoči.

POSELITEV V ŽELEZNI DOBI

Poglavitna razlika med pozno bronasto in železno dobo je v načinu pokopavanja in obliki naselbin. To je hkrati čas krepitev vojaške moči plemenskih poglavarjev, ki se je po eni strani izražala v bogatih knežjih grobovih, posredno pa tudi v gradnji velikih utrjenih naselbin in gradišč. Pojav gomil je bil znamenje časa in družbenega razvoja, selitev bivališč iz nižinskih krajev v višje lege pa bi si na tem področju lahko razlagali z zunanjimi vzroki. Vendar pa za ta razvoj daje Prekmurje le malo dokazov, iz česar lahko sklepamo, da so bili ti kraji redkeje naseljeni. Edina najdba iz tega časa je slučajno najdena bronasta nažlebljena zapestnica, brez najdiščnih podatkov, ki je bila dolgo časa v šolski zbirki v Bogojini. Tako se kaže prekmurska pokrajina kot precej opustelo in malo pomembno področje med tremi večjimi središči železnodobne naselitve kot so Burgstallkogel na severu, področje knežjih grobov pri Martijancu na vzhodu in obsežne naselbine z gomilnimi grobišči na Dolenjskem na jugu. Pokrajina na desnem bregu reke Mure, ki je bila zanimiva za poselitev že v pozni bronasti dobi, je bila tudi v tem času naseljena. Iz tega časa je znanih nekaj gomilnih grobišč (Benedikt, Podgrad, Gornja Radgona), od katerih je najbolj zanimiv bojvniški grob v leta 1830 razkopani gomili pri opekarni v Gornji Radgoni.⁵ Znane železnodobne gomile so v večini primerov pomešane z antičnimi provincialnimi gomilami. Prav zaradi tega lahko domnevamo, da je med znanimi provincialnimi rimskimi gomilami v Prekmurju nekaj gomil tudi iz železne dobe. Seveda pa bo ta domneva lahko potrjena šele ob načrtnem raziskovanju.

Keltsko osvajanje južne in jugovzhodne Evrope od začetka 4. stoletja dalje je doseglo tudi kraje ob Muri in to v svoji drugi fazi, ko so Kelti pričeli intenzivneje prodirati tudi v predalpske doline. Prekmurje je tudi ob teh prodorih obdržalo svojo drugačnost in ostalo v glavnem nenaseljeno. Nekaj skromnih sledov poznolatenske poselitve je znanih na Olorisu pri Dolnjem Lakošu. Rahlo dvignjen teren Duge njive pri Trnju v velikosti 300 x 300 m, ki ga obdajajo močvirnati jarki, je bil prav tako poseljen v poznem latenu, saj so sondažna preverjanja tod odkrila poznolatensko grafitno keramiko. Podobna je situacija na Kastelišču pri Černelavcih, kjer so bili pri sondiranju prav tako odkriti sledovi poselitve iz poznega latena.

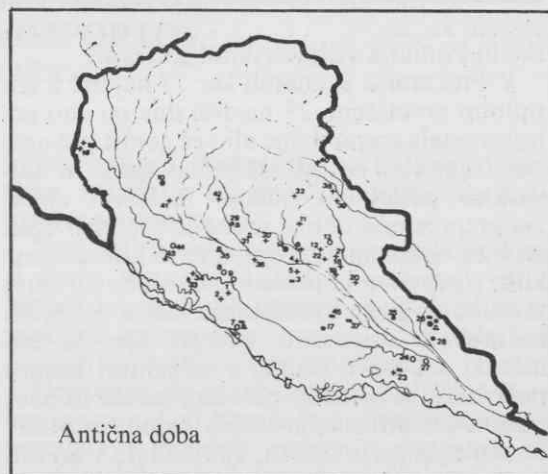
POSELITEV V ANTIČNEM OBDOBJU

O dogodkih pred prihodom Rimljanov na naše ozemlje imamo malo, in še to dokaj skromnih podatkov. Dosedanje arheološke raziskave kažejo na razmeroma redko poselitev pokrajine v tem času. Zaenkrat niti ne vemo imena prebivalcev, čeprav se omenjajo serreti⁶, oprijemljivih dokazov za to nimamo. Po velikem uporu panonskih plemen leta 9 je postala rimska država vse do meje na Donavi močna in trdna, pokrajina sama pa je bila vključena v provinco Illiricum, ki se je pozneje razdelila, tako da je panonski del spadal v provinco Illiricum inferior. Za časa cesarja Klavdija je dobila ime Pannonia, za časa cesarja Trajana (leta 105–107) pa je naša pokrajina spadala v provinco Pannonio superior. Pokrajina je bila pod rimskim okriljem iz dveh glavnih vzrokov. Prvi in važnejši je bil, zavarovanje matične dežele pred barbarskimi plemeni, ki so bila za mejno črto na Donavi. Drugotni cilj zasedbe pa je bil vključevanje nove province v italiski državni organizem tudi v gospodarskem smislu. Jedro prebivalstva so tudi v antičnem času predstavljali staroselci, ki so se postopoma prilagajali rimski upravi. Tako je romanizacija začela pospešeno prodirati med domače prebivalstvo. Hkrati pa je bilo to za pokrajino čas gospodarskega in kulturnega razcveta, ki ga je v letu 169 pretrgal silovit vpad Kvadov in Markomanov. Markus Aurelius je sicer ta vpad zavrnil, vendar pravega miru na donavski meji ni bilo več. Tako so bili v 3. stoletju vpadi barbarskih ljudstev vse pogostejši, velika rimska država je začela slabeti. Cesar Dioklecijan je še za nekaj časa utrdil državo z razdelitvijo cesarstva in provinc. Naši kraji so po tej razdelitvi spadali v provinco Pannonio primo.

V času zasedbe Rimljanov je bila pokrajina gosto poseljena z domačim prebivalstvom, ki nas postavlja pred uganko, kje je bilo to pleme v mlajši železni dobi, ko je bila poselitev pokrajine popolnoma drugačna. Poseljenost je

močnejša v nižinskem predelu in ob obrobju gričevnatega Goričkega, predvsem ob potoku Dobel in Ledave s pritoki. Če pa priključimo k antičnemu obdobju vsa znana, vendar časovno še neopredeljena gomilna grobišča, je poselitvena slika še bolj dopolnjena, predvsem na področju Goričkega, kjer se pojavljajo gomilna grobišča v kotlinah, ob vznožjih in pobočjih gričevja. Arheološka raziskovanja so do sedaj ugotovila deset antičnih naselbin (Osredok pri Ižakovcih, Bereg in v Selaj pri Lipovcih, Kastelišče v Puževcih, Jounder domb pri Dolnjem Lakošu, Kotna dolina pri Dolgi vasi, Crkvišče pri Kupšincih). Od teh je bila delno raziskana naselbina v Dolgi vasi (leta 1957–58, 1968)⁷, kjer je bila ugotovljena manjša obcestna postojanka iz prvega in drugega stoletja. Manjša raziskovanja so bila tudi na Ižišču pri Ivancih (leta 1976)⁸, kjer je bila naselbina iz časa konca prvega in prve polovice tretjega stoletja.

Poglavitna skrb Rimljanov je bila tudi v Panoniji izgradnja novih cest. Ni dvoma, da je glavno vlogo v povezavi med Italijo in panonskimi mesti ob Donavi prevzela cesta, ki je iz Ptuja mimo Ptujskega polja prečkala Slovenske gorice, v medjimurskem delu pri Sv. Martinu na Muri prekoračila Muro, nadaljevala do Dolge vasi in mimo Zalalövöja, Soprona in Szombathelja dosegla Petronell ob Donavi. Vojaško cesto je na prazgodovinski trasi jantarske poti od Poetovia do Carnuntuma gradila rimska legija XV Apollinaris.⁹ Arheološka raziskovanja Pokrajinskega muzeja v Murski Soboti leta 1980–81 so ugotovila, da je trasa te glavne ceste prečkala tudi Prekmurje in sicer v smeri od Kota do Dolge vasi.¹⁰ Poleg te glavne vojaške ceste pa so v pokrajini nastajale tudi druge, bolj poti kot ceste, ki so rabile za krajevne zveze. Deli takih poti so bili ugotovljeni pri Ižakovcih, Gančanih, Gomilicah, Brezovici in Gradišču.

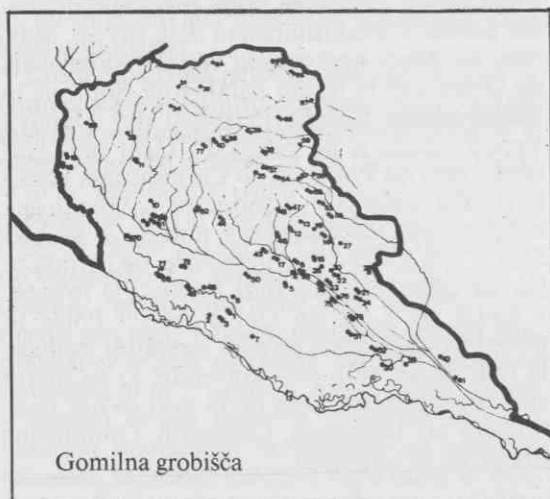

Antična doba

Vpliv rimske kolonizacije je bil najmočnejši ob glavni, tako imenovani savarijski cesti, saj

so tukaj prevladovali običaji rimskih naseljen-
cev iz Italije. Ta vpliv se je odražal predvsem
v izdelovanju kamnitih spomenikov, ki so si-
cer številčno skromni. V Dolgi vasi je bil v
prejšnjem stoletju najden nagrobnik iz belega
marmorja,¹¹ pri obnavljanju katoliške cerkve
v M. Soboti pa je bil leta 1910 najden prav
tako nagrobnik iz belega marmorja.¹² Iz kam-
na so še slučajno najdeni spodnji del rimske
plastike iz Noršincev in pepelnici iz Ižakovcev
ter Gerlinec.

Delež domačega prebivalstva pa so gomilna
grobišča z dokaj nejasnim poreklom, saj so av-
tohtoni prebivalci za svoja poslednja počiva-
lišča našli vzore v prazgodovinskih gomilnih
grobiščih, po skorajda tristoletnem premoru.
Morebiti je domače prebivalstvo v času staj-
pljanja s Kelti v zadnjih stoletjih pred našim
štetjem svoj prvotni način pokopavanja (v go-
milah) opustilo, po zatonu tega vpliva, oziro-
ma ob začetku intenzivnejše romanizacije v
sredini prvega stoletja pa ga je še iz neznanih
pobud spet obnovilo. Gomilna grobišča se po-
javijo iznenada na ozemlju današnje Spodnje
Avstrije, zahodne Madžarske, severne Hrvat-

ske in Pomurja s Slovenskimi goricami.

V Prekmurju je znanih kar 77 najdišč z go-
milnim grobiščem. 29 najdišč ima po eno go-
milo, ostala pa po dvojce ali več gomil v skupi-
ni. V gomilah so bili izključno žgani in naj-
večkrat posamični pokopi različnih oblik.
Najpreprostejša oblika groba je preprost žgan
grob na nekdanji površini, kjer so bile sežgane
kosti s pepelom in pridatki razsuti na površini
v velikosti enega kvadratnega metra. Redkejši
so grobovi s kamnito oblogo, kjer so bili
ostanki s kurišča skupaj s sežganimi kostmi
pokojnika in pridatki položeni na tla in nato
obdani s konstrukcijo večjih kamnitih plošč.
Še redkejša pa je oblika, kjer so bile v gomili
kamnite pepelnice in v katerih je bil pepel po-
kojnika s pridatki. Tiploški in časovni pregled
najdb kaže, da izvirajo predmeti iz naših go-

mil iz časa od prvega do začetka tretjega sto-
letja. Markomanske vojne ob koncu drugega
stoletja so sicer prebivalstvo v naših krajih
močno razredčile, prav tako so vplivale na
vsakdanje življenje, vendar se način in oblika
pokopavanja vsaj še nekaj časa nista spreme-
nila.

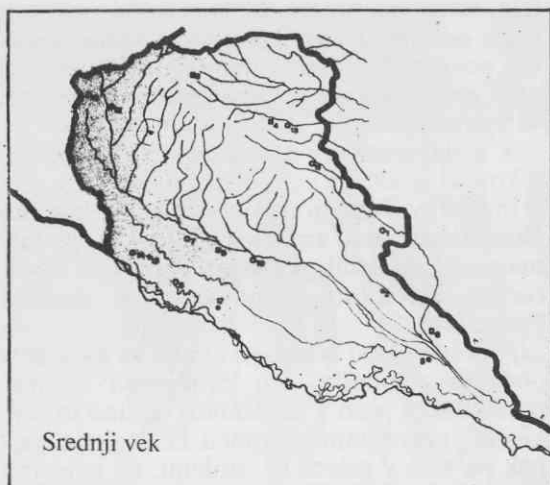
V bližini gomilnih grobišč smemo računati
tudi na naselbine ali bolj verjetno na manjše
zaselke, ki pa jih v večini primerov dosedanja
topografska rekognosciranja še niso odkrila.
To si lahko razlagamo s pomanjkljivo topo-
grafsko metodo ali pa, da gre za terene, ki so
tudi danes poseljeni in so novejšje gradnje
zbrisale stare sledove, morda pa so bila naselja
zgrajena iz lesenih koč, za katerimi ni ostalo
sledov.

POSELITEV V SREDNJEM VEKU

Poznoantičnih najdišč Prekmurje ne pozna,
zato tudi ni jasna poselitvena slika tega časa.
V nemirnih časih preseljevanja narodov (5. in
6. stoletje), ko so se na prehodni črti iz Pano-
nije v Italijo menjavala nomadska ljudstva, v
pokrajini ob Muri najbrž ni bilo pogojev za
mirno življenje. Kakšna je bila poselitvena sli-
ka pokrajine ob prvi slovanski naselitvi, lahko
samo ugibamo. Ostaline avaro-slovanske sku-
pine (7. do 8. stoletje) so znane iz bližnjih ma-
džarskih in avstrijskih najdišč, zato lahko prič-
akujemo najdišča iz tega časa tudi v Pre-
kmurju. Iz zapuščine Prekmurskega muzej-
skega društva hrani muzej v Soboti tudi želez-
no ostrogo, ki je do sedaj edina znana staroslo-
venska najdba iz 9. stoletja v Prekmurju. K
proučevanju obdobja od 7. do 10. stoletja bo
razen arheološkega rekognosciranja in razi-
skovanja potrebno pritegniti še vrsto drugih
virov. Znano je, da se je pod vplivom Frankov
začelo pokristjanjevanje in graditev prvih cer-
kva v 9. stoletju tudi v Spodnji Panoniji. Listi-
na iz let 840 – 859 omenja, da so bile za časa
vladavine salzburškega nadškofa Liuprama in
panonskega vojvode Pribine posvečene cerkve
v Dolenji Panoniji.¹³ Med naštetimi cerkvami
se omenjata kraj Lindolveschiricum, ki ga F.
Kos locira v Lendavo in kraj Businiza, ki ga
I. Zelko locira v Buzonsko pri Rakičanu.¹⁴
Tudi za Mursko Soboto meni I. Zelko, da je
bila še pred prihodom Madžarov slovanska
naselbina.¹⁵ Podobno bi lahko rekli za podro-
čje Sv. Marzna pri Kobilju, Sv. Jurija v Juriju
in Borečko Ano pri Boreči.

Arheološka sondiranja in raziskovanja pri
Stari cerkvi v Križevcih, Kastelišču v Černe-
lavcih, Nadaždijevem gradu v Petanjcih, Ka-
stelišču pri Krogu in Olorisu pri Dolnjem La-
košu so ugotovila, da so bili ti predeli poselje-
ni v srednjem veku in sicer v času od 11. do
13. stoletja.

Edino na Gradišču pri romanski rotundi v
Selu je bila pri sondiranju najdena zgodnje

srednjeveška keramika, kar bi lahko pomenilo zgodnje srednjeveško naselbino (9. do 10. stoletje) na tem prostoru. Raziskovanja v Ocinju na ledini Weisse Kirche niso potrdila domneve o zelo zgodnji sakralni arhitekturi, čeprav bi bila ta možna, saj je bil kraj že zelo zgodaj poseljen. Vir iz leta 1208 omenja to naselbino Wechenhof, ki jo I. Zelko locira v Ocinje.¹⁶ V listini se namreč omenja sedmero vasi, ki jih je Henrik že pred letom 1208 prodal grofu Nikolaju, ta pa jih je nato priključil svojemu zemljišču Lyndwa. Že znana listina iz let 840–859 omenja trinajst imen krajev v Spodnji Panoniji, kjer so bile postavljene cerkve in kar šest od teh je tvorjenih z osebnim imenom in pridevkom – chircum. Obstaja torej še naprej možnost, da je oblika chircum ohranjena v imenu Weisse Kirche v Ocinju.

Iz dosedanjih raziskav sledi, da je Prekmurje pokrajina, ki v arheoloških obdobjih ni bila ves čas enako intenzivno poseljeno področje,

ampak se je poselitev od obdobja do obdobja spreminjala. V najstarejših obdobjih prekmurske zgodovine moramo upoštevati dve glavni močnejši poselitvi, prva sodi v bakreno dobo in druga v obdobje antike. Pri analizi sem upoštevala le tista najdišča, ki veljajo kot indikator stalne poselitve, slučajne najdbe pa sem izpustila. Bakrenodobna poselitve, razen v dveh primerih (Gančani, Kapitan domb pri Dolnjem Lakošu), nima stika s kasnejšimi poselitvenimi posegi. Poselitev v bronasti dobi je zreducirana in le v enem primeru (Oloris pri Dolnjem Lakošu) se izraba istega prostora za poselitev nadaljuje. V železni dobi se kontinuiteta poselitve skorajda prekine. V antičnem obdobju je poselitvena slika spet močnejša, vendar pa nima stika s prejšnjimi poselitvami. Za Prekmurje torej lahko rečemo, da poselitvene kontinuitete tako rekoč ni bilo, saj se prostori, ki so bili že poseljeni, ne izrabljajo za ponovno poselitev. Ali je temu vzrok sama geografska podoba pokrajine ali pa kaj drugega, bodo odgovorile natančnejše raziskave v prihodnosti.

OPOMBE

1. S. Pahič, v: Svet med Muro in Dravo, 1968, 162 s. — 2. Ib., 163 — 3. I. Horvat-Šavel, Poročilo 7, 1979, 96 ss. I. Horvat-Šavel, AV 39–40, 1988–89, 127 ss. — 5. S. Pahič, v: Svet med Muro in Dravo, 1968, 188 s. — 6. Ib., 202 — 7. I. Mikl-Curk, AV 9–10, 1958–59, 173ss — 8. I. Horvat-Šavel, AV 29, 1978, 290 ss — 9. J. Klemenc, v: Limes u Jugoslaviji 1, 1961 5 s., 13, 24 — 10. I. Horvat-Šavel, AV 36, 1985, 163 ss — 11. J. Šašel, Kronika 3, 1955, 47 — 12. Ib., 47 — 13. F. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev 2, 1906, 129 — 14. I. Zelko, Kronika 12, 1964, 52 ss. — 15. I. Zelko, Kronika 10, 1962, 20 ss. — 16. I. Zelko, Kronika 5, 1957, 105 ss.

PREKMURJE KOT OZEMLJE UMETNOSTNIH IMPORTOV

JANEZ BALAŽIC

Za ozemlje Prekmurja je značilna raznotera umetnostna produkcija, ki predvsem v svojem srednjeveškem obdobju presega ozke nacionalne, formalno–razvojne ter ikonografsko–programske okvire. Vrednotenje prekmurskega umetnostnega gradiva nikakor ne more biti vezano na enonacionalne, bodisi osrednjeslovenske, madžarske, nemško–avstrijske ali hrvaške kriterije, temveč je potrebno spomenike obravnavati v posebnostih in razsežnostih, odvisnih od etničnih, civilno in cerkveno–upravnih pogojev, posebej je treba upoštevati vlogo in vpliv naročnikov umetnostnih podjetij ter nenazadnje izvor in slogovni profil delavnic, ki so dela izvrševale. Predvsem pa je

nujno teritorij Prekmurja povezovati z ogrskim, hrvaškim ter nemško–avstrijskim kulturnim prostorom.

Nacionalne umetnostnozgodovinske šole so si doslej venomer prizadevale locirati vpliv lastnih umetnostnih centrov, kajpak pa se je vsakršna zožena smer raziskave izkazala kot pomanjkljiva ali celo tendenciozna.

Dejstvo je, da se umetnostna dediščina Prekmurja ni nikoli kazala kot samosvoja, saj je nastajala v prepletu različnih slogovnih in programskih pobud, katerih prvine generirajo mnogo širše v srednjeevropskem kulturnem prostoru. Misel o srednjeevropski specifični prekmurskega spomeniškega fonda nikakor